

Könyvismertető: Nagy Tamás – Egy arkangyal viszontagságai c. művéről

Ormándi Kristóf¹

Mindjárt két éve lesz annak, hogy Dr. Nagy Tamás, a Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának docense, a jog és irodalom tudományterületének ismert, nagy hatású művelője illetve kutatója végleg elhagyta ezt a világot. Mint egyik „kései” tanítványa, nekem volt szerencsém személyesen is ismerni őt, és a gondolatvilágába, személyes és szakmai érdeklődési köreibe betekintést nyerni. Ebből született a gondolat, hogy néhai mentorom előtt tiszteletet téve, de azért az objektivitás és a kritikus szemlélet mércéit megtartva írjak egy ismertetőt a halála előtti utolsó, *Egy arkangyal viszontagságai* című kötetéről.² A mű azt a gondolati szálát vezeti végig, hogy elválasztható-e, illetve érdemes-e elválasztani a szerző életpályáját a műveiben leírt történetektől és az általa megalkotott „hipotetikus világoktól”, valamint hogy a jog és az irodalom szövegrétege között milyen rejtett összefüggések találhatóak, és az adott korszak jogi nyelve mennyire befolyásolja (tudat alatt) az adott író stílusát, fogalmazási készségét. A kötet azoknak a tanulmányoknak, előadásoknak és egyéb kapcsolódó anyagoknak a gyűjteménye, melyek a szerző a Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhellyel való együttműködése során keletkeztek. Központi témája illetve toposza *Hajnóczy Péter munkásságának* elemzése. (Ez a kifejezés a legtalálób, hiszen ezt szó szerint és átvitt értelemben is fel lehet fogni, ahogy a későbbiekben láthatjuk.)

Nagy mindjárt az előszóban (illetve az első bevezető fejezetben)³ definiálja a koncepciókat, amivel a műben végig dolgozni kíván. Ezek an intertextualitást, a jog és az irodalom szövegrétegei közötti kapcsolatot hivatottak feltárni. Ismeretes, hogy Stendhal és Heine munkáit a *Code Civil*, Kleistet és Hoffmann-t az *Allgemeines Landrecht*, Dosztojevszkijt az 1864-es évi orosz törvénykezés, Kafkát az 1852. évi osztrák büntetőtörvénykönyv – *Strafgesetz* – ihlette. Nem ritka, hogy a jogtörténet egyes kitüntetett státuszú szövegei bekerültek egy-egy mű vagy akár egy egész életmű szövegterébe. Példának okáért Stendhal - saját bevallása szerint - amikor a *Pármái kolostort* írta, reggelente lapozgatta Napóleon törvénykönyveit, hogy annak alapján a stílus, amiben a regény írja, kellően száraz és tárgyilagos legyen.⁴ A jog és az irodalom témakörei, szövegei között tehát kimutatható szignifikáns összefüggés, de ezt a szerző álláspontja szerint jellemzően egyik tudomány sem kezeli komolyan, csak afféle kuriózum, játék gyanánt. Az irodalomtudomány elhidegülése annak köszönhető, hogy a taine-i „*la race, le milieu et le moment*”, vagyis a szerző élete, jelleme, lelki alkata szerinti értelmezés ma már elavultnak tűnik.⁵ Kundera úgy fogalmazott, hogy a Kafka-regényeknek a szerző pályafutása felől való elemzése olcsó „kafkalógiává” silányítja azokat, vagyis nem egyebet állít, mint hogy az ilyen értelmezési kísérletek

¹ A szerző az SZTE AJTK ÖJJI doktorandusza.

² Nagy Tamás: *Egy arkangyal viszontagságai. Jog, irodalom, intertextualitás Hajnóczy Péter műveiben*. Gondolat, Bp., 2018 (Recta ratio)

³ Uo. 11-31. o.

⁴ Uo. 15-16.o.

⁵ Vagyis ha bármiképpen jogi szaknyelvre akarnánk átkonvertálni, a „tényálláshoz kötöttség” megszűnt, mivel a szerző életét és a művei szövegterét már nem kötik mereven össze.

„kiherélik” magát az irodalmat. Ezzel szemben Nagy úgy gondolja, hogy „... az intertextuális nyomozások révén az irodalomtörténet nagy összefüggéseinek hálózatába beilleszthetők a jogtörténet egyes epizódjai is, de azt is, hogy a dialógus kölcsönös [...] haszna ott is jelentkezik, ahol előzetesen nem várnánk.”⁶ A jogi tematika (jog, jogászság, igazságszolgáltatási problémák ábrázolása) nem kell szükségképpen, hogy a tradicionális jogászi értelmezésre fusson ki. Ugyanígy az irodalom is „magáévá tette” és a maga módján ábrázolja az élet ezen területeit. Erre hozza fel a szerző példaként többek közt Kleist tárgyilagosan száraz stílusát, Dosztojevszík jogi szemléletmódját, vagy Kafka (és tőle átvetten Hajnóczy) A fűtő c. elbeszélését, mely az egyéni igazságérzetről szól.⁷ A jogtudomány idegenkedését Nagy szerint az magyarázza, hogy az USA-ban a mainstream jogtudomány a jogi praxis alátámasztására, a jogi fogalomrendszer definiálására törekszik, itt a '60-as évek *interdiszclipináris fordulata* révén megjelentek a law and [...] elnevezésű tudományágak, de igazán csak a law and economics – jog és közgazdaságtan – vált elismertté. Az európai/kontinentális jogtudomány pedig a pandektisztika alapjaira épül, a római jog és a zárt jogi dogmatika alapjaira támaszkodik, amely nehezen vesz be a falai közé bármely nóvumot.⁸ Pedig lehetne ez másképp is: a szerző *programbeszédét* alapul véve – azokon a megalapozott kutatásokon kívül is, amelyet *Robert Cover* és *Robert A. Ferguson* végeztek a jog és elbeszélés történet, valamint a jogi és irodalmi tevékenység és gondolkodásmód összefüggései tekintetében, léteznek egyéb megközelítések is, pl. *Ziolkowski*-é, aki a jog és az irodalom kölcsönös függését vizsgálja a történelmi korok kontextusában, illetve az *eljárásra* fókuszál. Nagy álláspontja végső soron az, hogy minkét tudománnyal „összhangba hozhatónak tűnnek azok a vizsgálódások, amelyek a szövegköziség (intertextualitás) ösvényén indulnak el, tehát elsődleges feladatuknak az egymásra ható jogi és irodalmi szövegek összefüggésrendszereinek és ezek specifikus formáinak a feltérképezését tekintik. E vizsgálódások nem titkolt célja, hogy a jogtudomány is képes legyen megfontolandó tanulsággal szolgálni az irodalmárok számára, s ezáltal (újra) kölcsönössé tenni az érdeklődést és a jelenleginél intenzívebbé tenni a párbeszédet a két terület képviselői közt. Ez olyan dialógus volna, melyet a jog és irodalom évezredes összefüggései valóban megérdemelnének.”⁹

A második fejezetben (Tűzoltó sem) a szerző Hajnóczy Péter életművére és irodalmi munkásságára fókuszál, illetve egy ízben azt veti össze több kortárs irodalmár, mint pl. Márai munkásságával. Az első tanulmány a fejezetben (Egy arkangyal viszontagságai a szocialimusban) adja a mű tulajdonképpeni gerincét. Mint azt előzetesen a szerző említi, az irodalomtudomány fősodra szemben áll bármiféle valóságreferens értelmezéssel, habár az utóbbi időkben a kisebbségi tudatosság és az új historizmus elméleteinek szellemében mégis relevánsá váltak azok a nézetek, hogy nem tagadhatjuk meg egy mű szerzőjének faji, nemi, vallási, stb. sajátosságait; valamint, hogy *az irodalom nem hermetikusan elzárt szövegréteg, hanem egyfajta „kulturális tett.”*¹⁰ Nagy Tamás is az utóbbi álláspontot részesíti előnyben az előzővel szemben, és a már említett kaskalógiára igyekszik találni ellenpéldákat – Hajnóczy személye és művei révén. A legtöbb kortárs kritikus Hajnóczy Péter korai műveiben a

⁶ Nagy i.m. 18.

⁷ Uo. 19-22.

⁸ Uo. 23-28.

⁹ Uo. 31-32.

¹⁰ Uo. 37.

munkásrealizmust és az egzotikumot látta, lévén hogy kazánfűtőből lett író. Kései munkáira pedig az alkoholizmus árnyéka vetült, ezt vélték benne látni. Nagy szerint az életrajzi elemek nem elhanyagolhatók, ugyanakkor az „életrajzi paktumot” nem Hajnóczyval kellett volna megkötni, hiszen említett nem a saját személyét, hanem a darabokra hullott, „szövegbe átmenthető és ott újraépíthető Én”-t ábrázolta műveiben.¹¹ Hajnóczy életének egyes kiemelt tényei (árvaság, nevelőszülőknél való elhelyezés, nevének fel nem vállalása, fizikai munkás mivolta, alkoholizmusa, gyógyszerfüggősége)¹² hajlamosítják az elemzőket arra, hogy mindent ennek a fényében lássanak, holott az igazi személyiségét, melynek helyébe „a legenda” lépett, a szerző véleménye szerint soha nem fogjuk megismerni.¹³ Hasonlóan a realista, szociografikus magyar írókhoz (tényírókhöz), mint pl. *Illyés Gyula*, *Nagy Lajos*, *Darvas József*, Hajnóczy prózája is valamelyest a realitások ismertetését tűzi ki célul, ám nem ragad meg a realitás talajánál, inkább annak groteszk átértelmezése.¹⁴

A tanulmány érdemi részét A fűtő c. elbeszélés jogi-irodalmi értelmezése tölti ki. Mint ismeretes, A fűtő nagyban épít Kleist és Kafka azonos című művére, illetve előbbi mű parafrázisának is tekinthető. A történet röviden: Kolhász Mihály, az 1970-es évek Magyarországon egy meg nem nevezett gyár munkása, kazánfűtő, felháborodik, mivel egy felsőbb utasítás folytán elveszti az őt megillető, fél liter tej „védőitalt”, melyet a veszélyes munkakörülmények miatt kapott. Miután a vállalati hierarchia különböző szintjein keresztül vitt fellebbezése kudarcba fullad, otthagyja a gyárat, és egy ügyvéd segítségével próbálja meg igényét érvényesíteni, ám az sem vállalja az ügyet. Kolhász elméje látszólag megbomlik, tiltakozása egyre radikálisabb méreteket ölt: kiáltványt fogalmaz „az emberiség nevében”, amelyben elítéli a gyár vezetését, majd előkészületeket tesz arra, hogy felgyújtsa önmagát. Miután belátja, hogy kísérlete nem hozza meg a kívánt eredményt, a megfelelő bocsánatkérések után visszamegy dolgozni a gyárba. A világ jobbá tétele iránti vágyat ezentúl hajnali sétáiban éli ki, amikor is „testével próbálja meg fölmelegíteni a levegőt”¹⁵ Hajnóczy a történetet Kleist-től kölcsönzi, azonban amíg Kleist a történelmileg ismert Michael Kohlhaas-ról, Köln város előkelő polgáráról írt, aki lovainak eltulajdonítása miatt kezdett véres portyákba és rabló hadjáratokba, Hajnóczy hőséneke sorsa tragikomikus. Mindkettejüket az igazság keresése vezérli, a jhering-i értelemben vett *Rechtsgefühl*, illetve a *Fiat justitia, et pereat mundus* római maxima; azonban míg Kohlhaas eléri célját a bosszúban, és a „bukott angyal” legendai státuszt (minthogy bűneiért kerékbe törték), Hajnóczy Kolhásza ostobán téblábol a magyar szocializmus kisszerű és gyakran következmények nélküli világában, nem büntetik meg, de célját sem érheti el soha.¹⁶ Kolhász cselekedete tehát végeredményben: *kis*

¹¹ Németh Marcell: *Hajnóczy Péter*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 1999. 9-10.

¹² Hajnóczy eredetileg *Hasznos Ödön* néven látta meg a napvilágot 1942-ben, majd Hajnóczy Béla, Hajnóczy Béla Ödön neven nevezte magát, míg végül *Hajnóczy Péterre* anyakönyvezték. *Hajnóczy József*nek, a magyar jakobinus mozgalom vértanúja leszármazottjának vallotta magát. Miután 1962-ben esti tagozaton elvégezte a gimnáziumot, alkalmi munkákból élt. Első elbeszélései A fűtő címmel 1975-ben jelentek meg. Ezután írásaiból élt meg, a *Mozgó Világ* című folyóirat munkatársa volt. Sajátos stílusa rövid életpályája ellenére jelentőssé teszi életművét. (Forrás: Wikipédia: *Hajnóczy Péter*. https://hu.wikipedia.org/wiki/Hajn%C3%B3czy_P%C3%A9ter. U.m. 2020. aug. 3.)

¹³ Nagy i.m. 38-43.

¹⁴ Uo. 47.

¹⁵ Uo 54-55.

¹⁶ Uo. 55-62.

*hűhó semmiért.*¹⁷ Az elbeszélés olyan példabeszédnek tekinthető, amely az egyéni igazságkeresés kilátástalanságát mutatja be a szocialista jog-és államberendezkedés keretei közt. Megjelenik mindkét műben – a név apropóján – a Mihály arkangyalhoz való hasonlítás, amely Kohlhaas esetében heroikus jellegű, ő úgy jelenik meg, mint afféle bosszú angyala, Kolhász esetében azonban már a blaszfémia határát súrolóan igénytelen, közhelyes: az ő „trombitálásai”¹⁸, amelyet a szerző ekként ír le, orrfújása avagy szellentése.¹⁹ Nagy megjegyzi, hogy Hajnóczy alakjai a realista szerzők műveivel ellentétben (Kolhász kivételével) elnagyolt, tipikus karakterek. Megjelenik a „felfelé nyaló, lefelé taposó” káder, a zord szakszervezeti tag, és a nemtörődöm vezetők. Ez önmaga a fennálló rendszer iránti egyéni kritika ki nem mondott, de plasztikus megjelenítése.²⁰ Amely nem csak ennek az államberendezkedésnek sajátja: nem tudhatni, hogy itt, Kelet-Közép-Európában mikor ismétlődik meg a „kísérlet”.²¹

A soron következő tanulmány Hajnóczy Péter életét és a szocialista joghoz fűződő felemás kapcsolatát hivatott bemutatni. Itt a szerző abból indul ki, hogy Hajnóczy delikvens jelleme illetve magatartása nem annyira saját, hanem az őt körülvevő társadalmi berendezkedés miatt alakult ki. Ennek fő apropóját a *zászlóletépeses ügy* miatti bírósági eljárásban látja. Itt Nagy ismerteti az ügy jegyzőkönyvét, melyet nem a büntetőjogilag releváns, hanem inkább groteszk-ironikus irodalmi megfontolások szerint értelmez, ami egyébként egy elfogadható olvasata a történeteknek: a teljesség igénye nélkül, Hajnóczyt és bűntársát, *Vászolyi Eriket* bíróság elé citálták, mert részegen letéptek egy vörös zászlót. Jóllehet az ítélet meghozatalakor, mint tudva levő, még nem a tett-büntetőjog, hanem a szocialista típusú tettes-büntetőjog volt érvényben, és a bíróság maximális jóindulattal vette figyelembe az enyhítő körülményeket, mégis abszurd, egyben megmosolyogtató, hogy Vászolyit, mivel „*köztiszteletben álló gimnáziumi tanár*”, és „*felesége orosz nő, [...] így családi kapcsolata révén is inkább szimpátia, semmint ellenséges érzület állapítható meg részéről a Szovjetunióval szemben*”, egy sima figyelmeztetéssel elengedték. Míg Hajnóczyt, akinek az összes enyhítő körülményt figyelembe vette a bíróság, „*politikai éretlensége*” miatt, és mivel „*cselekményét éppen május 1. előtti időben, tehát a nemzetközi munkás összefogás előestéjén követte el*”, ezért 6 hét javító-nevelő munkára ítélték.²² Nagy Umberto Eco gondolatait a *fiktív jegyzőkönyvekről* szabadon idézi, majd azon tűnődik, hogy „*a részleteiben idézett jegyzőkönyv és a szigorúan vett büntetőjogi fejtegetésektől 'megszabadított' ítélet szövegében lehetetlen nem meghallani a kész elbeszélést (például egy Örkény-novellát), vagy látni egy elbeszélés (például A fűtő vagy Hajnóczy egyéb történeteinek) nyersanyagát és szövegalkotó eljárásainak elemeit.*”²³ Ezeket a szövegeket a '60-as években nyilván nem azért írták, hogy valaki ironikus, vagy groteszk módon olvassa, most mégis ez történik az olvasóban. Ez felveti a kérdést, hogy ki hallja ebben a történetben az iróniát? Hallaná egy norvég, egy benini, egy

¹⁷ Uo. 63.

¹⁸ Mivel hogy Mihály, más hiedelmek szerint Gábiel arkangyal fújja a végítélet harsonáját.

¹⁹ Uo. 64-75.

²⁰ Uo. 77-87.

²¹ Uo. 87.

²² Uo. 100-106.

²³ Uo. 107.

portugál is? Vagy egy 23. századi? Mi itt ebben a korban, Kelet-Európában nagy eséllyel meghalljuk, megértjük a történetet, és annak tanulságait is.²⁴

A tágabb témát felölelő harmadik tanulmányban (Szövegutcákon: Séták a Fűtővel, Márai & Co.) a szerző valóság és fikció határvidékéről, a Hajnóczy illetve az említett írók életében megjelenő nehézségeknek a műveikbe való átviteléről értekezik. Kolhász Mihály alakja mintha a *Csalog Zsolt* szociográfiájában megszólaltatott, elnyomott, önmagukat és értékrendüket nem találó munkásokról lett volna mintázva. Külseje, személyisége, vonásai szinte jellegtelenek, csak az őt jellemző markáns gesztusok miatt lett különleges.²⁵ Hajnóczy maga a szocialista rendszerbe nehezen illeszkedő elemként számtalan eljárás terheltje volt, kezdve a legkisebbektől, mint pl. a 150 forint pénzbírság, amit a rendőrség szabott ki rá, mert átment a piroson, a már említett zászlós ügyön át, a legsúlyosabbakig, mint amikor a Szentgotthárdi Szociális Otthonról írt szociográfiáját ellehetetlenítendő, a Legfelsőbb Bíróság ítéletében szüntették meg az azt megjelentető folyóiratot. Ennek a nehézségéről, a meg nem jelentetésről írt *A nagy jogi légzés* c. posztumusz megtalált novellájában.²⁶ Hajnóczy műveit kora, illetve az 1990-es évekig bezárólag az utókor zöme is a „meztelen szociologikummal” azonosította. Azonban lehetséges, hogy – Nagy szavaival élve – ezek a művek is, mint Márai vagy Kafka elbeszélései – az okos szociográfiák kategóriájába tartoznak, vagyis itt a lemeztelenített valóság helyett, illetve mögött szimbólumok, rejtett utalások találhatóak. Ezt az is igazolni látszik, hogy gyakran bekerülnek *formulák, függő beszéd, (fiktív) jegyzőkönyvek* az irodalmi szövegbe.²⁷ A szerző feltételezése szerint tehát a Hajnóczy-szövegeknek van köztük a megidézett jogi dokumentumokhoz. *Angyalosi Gergely* szavaival élve, „A szövegköziség gondolatának felvetődése egy tágabb, filozófiai és ideológiai problémaszövevénybe ágyazódott bele.”²⁸ Ezt támasztják alá Hajnóczy kortársainak gondolatai is, akik szerint az író „...legelső írásaitól kezdve az identitás problémája foglalkoztatta. Az identitás azonban legkorábbi szövegeiben sem pusztán az önmeghatározás kérdéséhez volt köthető...”²⁹ Műveiben így tehát az Én „átíródik a szövegbe.” Ezt a jelenséget – Nagy Tamás álláspontja szerint – több szerzőnél is hasonlóképp megfigyelhetjük: E. T. A. Hoffmann a külső és belső világ közti ellentétet vetette fel az elidegenedés kérdését, Kleist a híresen elhidegült, tárgyilagos mondatszerkesztésével, Kafka azzal, hogy költői képet fest az olvasónak a lehető legköltőietlenebb, az egyéni szabadságot tagadó, mesterséges világról.³⁰ Említettek munkásságát a szembeötlő analógiákon kívül az is összeköti Hajnóczy Péterével, ahogy a szerző megjegyzi, hogy: „mindannyian mélyen benne jártak abban a 'sötétlő erdőben', amelyet jognak és igazságszolgáltatásnak nevezünk.”³¹

Ez a tény, bár nem sziklaszilárdsággal, de megalapozza az életműveknek jog és irodalom felőli megközelítés helyességét. A fent tárgyalt szövegutcák még sokáig járhatóak maradnak. A fejezet fennmaradó részét, mivel az többnyire a Csalog Zsolt- féle szociográfia részletesebb

²⁴ Uo. 111.

²⁵ Uo. 111- 117.

²⁶ Uo. 124-125.

²⁷ Uo. 120-136.

²⁸ Uo. 137.

²⁹ Németh i.m. 11-12.

³⁰ Nagy i.m. 138-146.

³¹ Uo. 147.

kifejtése, s így nem releváns, csak röviden ismertetem. Nagy konzekvenciája az a Csalog által megszólaltatott, egyszerű, iskolázatlan munkásokról, hogy egyrészt a szociográfia a '70es években élt alsóbb osztályok *kiszolgáltatottságát és életcéltalanságát jeleníti meg*; másrészt figyelemre méltó, hogy a munkások, a káderek és a vezetők, az egész társadalom szinte ugyanazt a *sablonos formanyelvet* beszéli, amelyben alig van kifejező érték. Ebből a valóságból merített Hajnóczy műveinek, de különösen A fűtőnek megírása közben.³²

A második nagy fejezet, melynek címe Hálós ágyak balladája, Hajnóczy *Az elkülönítő* c. művének részletesebb elemzése. Itt a szerző kitér a nevezetes *Hajnóczy-dosszié* ismertetésére, melyben H. halála után a műveit megtalálták, illetve a hagyatékát gondozzák. E dosszié egy reklámszatyorban pihent éveken át, amikor is özvegye a Szegedi Tudományegyetem tulajdonába bocsátotta, ahol létrejött az erre kijelölt, Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhely. Az elkülönítő olyan szociográfia, amely 1975-ben jelent meg a Valóság c. folyóiratban, ám teljes terjedelmében sosem jelenhetett meg, hiszen Hajnóczy még 1980-ig dolgozott rajta, dokumentumregényként tervezte kiadni. A mű keletkezése nagy politikai, közéleti botrányt kavart, amely – mint ismeretes – a folyóirat megszüntetésével zárult. Nagy szerint Hajnóczy munkáját nemcsak szociográfiként, hanem sajátos jogszociológiai munkaként is lehet olvasni.³³ A műben az elmebetegeket ápoló szociális otthonokban elhelyezett kezeltek *sorsáról* esik szó, bár ez alatt szerzője leginkább a jogi sorsot értette, amely szerinte tisztázatlan. Ezek a betegek valóban szörnyű, sőt megalázó körülményeknek voltak kitéve. A fűtő c. művével közös motívum a *jogorvoslat hiánya*, vagy keresztülvihetetlensége. Hajnóczy munkáit - Nagy megállapítása alapján - „*szenvedélyes jogkeresés fűtötte*”, bár joghoz való viszonya ambivalens volt, egyrészt az állami kényszerrel létrehozott és működtetett törvényjogot, másrészt az antik görög gyökerű, az esendő ember viszonyai iránt érzékeny természetjogot is tekintetbe vette, és értelemszerűen a második felé húzott.³⁴ Az elkülönítő lényegében *egy kezelt, Szépvölgyi Aliz* kálváriájáról szól, a szentgotthárdi otthonban töltött 4 évről, és a szabadulásáról. De szó esik még az egyéb betegekről, így megpillanthatunk tragikus, egyéni sorsokat, mint a 12 éve nem vizsgált, amúgy nem elmebeteg öregemberé, az oroszul levelező, művelt Baráth Annáé, vagy a bántalmazott zsidóé. Hogy mi lett végzetük, azt a történelmi feledés jótékony homálya övezi, Hajnóczy elsődleges célja a dokumentarista ábrázoláson kívül Szépvölgyi megmentése volt, amely végül, nem konkrétan neki köszönhetően, de célt ért. Nagy úgy véli, hogy bár részben túlhaladt az ilyen típusú írásokon az idő, nem csalódunk akkor sem, hogyha Az elkülönítő teljes változatát dokumentumregényként vesszük kézbe. Mindenesetre reméli, hogy Az elkülönítő e kötet révén oda kerül, ahová való, vagyis *a helyére – bárhol is legyen az*.³⁵ A következő alfejezetben, mely egy beszélgetés *Jánossy Lajossal*, Jánossy kiemeli, hogy részben Hajnóczynak is köszönhető, hogy a magyar társadalom elkezdett foglalkozni a mentális betegségek kérdésével, valamint hogy 2004-ben nemzetközi szinten betiltották a hálós ágyak alkalmazását a pszichiátriákon. A jog, a rendszer bosszúja, a per azonban elkerülhetetlen volt, bár a szociográfia ügyében érintetteket ez nem tántorította el.³⁶ A

³² Uo. 150-163.

³³ Uo. 172.

³⁴ Uo. 175.

³⁵ Uo. 176-182.

³⁶ Uo. 183-194.

következő alfejezet (*A humánium nevében*) Szépvölgyi Aliz azonos című önéletrajzi regényével foglalkozik, amelyben megírta történetét a saját szemszögéből. Ez a rész kevés számunkra releváns konkrétumot tartalmaz, de Nagy idézi Szépvölgyi néhány versét, a közte és Hajnóczy között kelt levelezést, illetve összefoglalja életének főbb mérföldköveit, aminek utána levonja a következtetést, hogy Szépvölgyi és Hajnóczy művei illetve életútjai közt metaforikus kapcsolat, megfelelés található.³⁷

A soron következő fejezet (Hajnóczy 2.0) az egyéb szövegek kapcsolatokat vizsgálja. Ennek a résznek egyetlen, és talán az egész kötet legérdekesebb esszéje az *Alexandriai körök, avagy az értelmezés hatalma*. Itt a szerző a Hajnóczy műveiben a *Konsztantinosz Kavafisz* verseire tett utalásokkal foglalkozik, illetve ennek apropóján, hogy hogyan „mentődik át” egyik szöveg a másikba. Robert Cover szavaival élve, a jog jelentés-gyilkos, tehát csak egy jelentés, egy sztori maradhat.³⁸ Ezzel szemben az irodalom a végtelen értelmezési lehetőség, a szürreális meglátások tárháza. Hajnóczy *A latin betűk c. „rémpercese”*³⁹ vizsgálata közben, illetve annak első mondatát („*De hát hol is történt ez: Kis-Ázsiában, egy bejrúti kocsmában, vagy Antiokheióban?*”) jobban szemügyre véve Nagy arra a következtetésre jut – a többi szakértővel ellentétben – akik ezt Hajnóczy afféle meditálásának, Kelet felé tekintésének tudják be, hogy ezt Kavafisz versei szövegéből kölcsönözte. (pl: *egy kisázsiai községben; a beiruti kocsmákban*)⁴⁰ Ez arra a végkövetkeztetésre fut ki, hogy végső soron minden szöveg és szerző sorsa ugyanaz: *értelmezőkre szorulnak, kiszolgáltatottak, hasonlóan, mint az antiokheioiak.*⁴¹

A kötet fennmaradó részében két, nem tudományos vagy didaktikus jellegű írás foglal helyet. Az első egy forgatókönyv, melyet Nagy Tamás írt egy, *A mi hatalmunk* címet viselő kisjátékfilmhez. Az egyik lábjegyzet tanúsága szerint a filmterv megvalósítása folyamatban van *Váncsa Gábor* filmrendező közreműködésével. (Azonban a rendelkezésre álló adatok szerint a film mégsem valósult meg – hogy a szerző korai halála okán, vagy esetleg más okból, azt nem tudni.) A *spoilerveszély* elkerülése végett tartózkodom a történet részletes ismertetésétől, de annyi elmondható, hogy Nagy itt is érzékletes portrét fest a külön íróról, szinte tapinthatóvá teszi személyiségének, fizikumának, szellemének vonásait.⁴² A kötet végén foglal helyet Hajnóczy Péter *Hőközpont c. posztumusz előkerült novellája*, amely *A fűtő* egyik korai változatának tekinthető. Főhőse Kondor János kazánfűtő, aki szintén felháborodik a védőital, a fél liter tej elvesztése miatt, habár a végét nem tudjuk meg, mert befejezetlen maradt. Nem teljesen világos, hogy a szöveg hogy viszonyul a tanulmánykötetben fellelhető többi szöveghez, mi közöttük az összekötő kapocs,

³⁷ Uo. 195-206.

³⁸ Uo. 210-211.

³⁹ A történet rövid összefoglalása az, hogy a latin betűk összegyűlnek, A már éppen kezdi megszeretni Z-t, ám ekkor géppisztolyos katonák jelennek meg, akik tarkón lövik mind a 33 betűt, majd angolosan távoznak. A történet végére azonban a betűk föltámadnak, vérző testtel vánszorognak a tenger felé. A sztori mélyebb jelentése nem ismert, talán a diktatúráról szól, vagy azt fejezi ki, hogy *inter arma silent musae*.

⁴⁰ Uo. 201-217.

⁴¹ Uo. 210-219.

⁴² Uo. 223-240.

mindenesetre valóban becsületre méltó gesztus Nagy Tamás részéről, hogy publikálta kedvelt írójának művét annak halála után.⁴³

A mű stílári és szerkezeti felépítését vizsgálva megállapítható, hogy Nagy Tamás e kötetben a korábbi, elsősorban a jogi esszéinek visszafogott és szabályos stílusától elrugaszkodva, szabadjára engedi végtelen kreativitását és kaotikus nyelvi leleményét.⁴⁴ Ennek fonákja azonban, hogy ez a közérthetőségnek nemigen kedvez. A tanulmányok egyenként és összegésében is *jól felépítettek*, strukturáltak. Viszont mivel a szerző egyes gondolatokat szinte ugyanazokkal a szókapcsolatokkal újra és újra felidéz, a szöveg helyenként erősen repetitív érzést vált ki.⁴⁵ Pozitívum ugyanakkor, hogy a szövegben fellelhető, kedves *utalások és anakronizmusok* növelik az élvezhetőséget, és egyfajta „*bennfentes*” hatást fejtenek ki, tudniillik Nagy nemcsak az idézett szerző(k) műveinek értéksemleges kutatója volt, hanem a Hajnóczy-féle irodalmi univerzum ismerője, lelkes rajongója is. (Pl.: az *Amuri partizánok kottáját* használja egy ízben nyitó idézetnek; vagy az a mondat, amivel egy ízben Hajnóczy életpályáját jellemzi: „*egzisztenciális ringelspiel, teljes beszarás, joggal...*”)⁴⁶ Helyenként találhatóak olyan utalások, közbevetések, nevek vagy adatok is, amelyek az érthetőség szempontjából redundánsnak tűnnek. (Ilyen pl. *Kavafisz* nevének folyamatos említése, miközben a költő és gondolatvilága csak az utolsó fejezet első részében kerülnek felidézésre.) *Összegésében véve azonban eme szöveggyűjtemény beható ismeretekről, a szerző (értelmező) és az olvasó közti, sőt ad absurdum, a jog és az irodalom tudományterületei közti falak egyre erősebb lebontásának kísérletéről tesznek tanúbizonyságot.* Az eddig elmondottak fényében értelemszerű, hogy Nagy művét nem a laikusoknak szánta, így elolvasását a szűk szakmai közönségnek és Hajnóczy Péter kedvelőinek ajánlom.

Jelen soron írója gyakran elgondolkozik azon, hogy milyen lenne, ha Nagy Tamás még mindig köztünk élne, mit szólna egyes aktuális eseményekhez, a világ jelen állásához. Például mi lenne a véleménye a koronavírus-járványt követő felfordulásról, vagy a világ több pontján kitört forradalmakról – avagy „*végleg elteltek[-e] a purgatóriumi idők*”⁴⁷?. Az *Egy arkangyal viszontagságai* című mű olvasása után világossá vált, hogy mi kapcsolja a szerzőt kedvelt íróihoz, irodalmi alakjaihoz, mint Hajnóczy vagy Szépvölgyi Aliz: az emberek segítése iránt érzett vágy, az egyszerű emberrel való lelki rokonság, a jog-és igazságérzet, a társadalom perifériájára jutottak küzdelme, (ön)megváltása.⁴⁸ Az az abszurd valóság, amelyet Kafka és Hajnóczy megénekeltek, és amelynek Nagy talán mindenkinél jobban értett, újra felütni látszik a fejét. Hogy mennyire aktuálisak most ezek a gondolatok, sajátos valóságértelmezések, ahhoz nem fér kétség.

⁴³ Uo. 240-248.

⁴⁴ Ld. pl.: „szövegutcák”, „agyonpofozott életsorsok”, „a szakszervezeti bizalmi *pilátusi* figurája”, stb.

⁴⁵ Ld. pl. *Míntha Dániát ki lehetne szellőztetni* és *A humánium nevében* c. alfejezetek első 5 oldalát.

⁴⁶ Nagy i.m. 88., 190.

⁴⁷ Uo. 130.

⁴⁸ Egy személyes beszélgetésünk alkalmával N. T. azt mondta, hogy az a cselekedete, mikor egy kocsmában rosszul lett lányon segített, kihívta a mentőket, őt nagyobb elégedettséggel tölti el, mint bármilyen világi cím vagy rang.